

*Мр Љилјана Рудић-Димић
шеф Одсека за ауторско и сродна права
Завод за интелектуалну својину, Београд*

Заштита инвестиција у стварању и пласману нематеријалног добра (интелектуалне својине)

Резиме

Права интелектуалне својине, а посебно ауторско и сродна права, не исцрпљују се куповином нити пак дејенцијом материјализованих примерака дела, односно производа и услуга на тржиштју.

Фазе стварања једног оригиналног дела одвојена је и бијно различита од његове појенцијалне експлоатације: производње (материјализације), дистрибуције, и конзумирања. Тржиште производа културе, јесте крајње специфично, има дружачију маркетинг стратегију, различите медије дистрибуције садржаја, различит век експлоатације дела, и захтева различите степеневе инвестирања, дружу јупублику, могућности присиуа шид. Пираатство представља глобални проблем јер 5 до 7% укуине светске трговине представљају кривоиворена и иирајска роба, производи и услуге.

Развој Интернета, створио је значајне изазове сваком дистрибуционом моделу. На "несрећу" носилаца права, ови механизми омоћили су и корисницима да релативно лако дистрибуирају садржаје, било систематски или спорадично, али и небитно од тога да ли су исти дозвољени законом. Често се сматра да је DRM технологија један јединствен примерак софтвера, који може бити инсталиран и којим се јупием садржај та самим тим и инвестиција у даћи садржај, ефикасно шити на мрежи.

Свако предузеће које користи дела заштићена на основу ауторског или сродних права, мора да поступи ишће дозволе (прећходне) за све облике коришћења. Генерално је правило да комерцијално коришћење и експлоатација ових права захтева постојање лицензног уговора или уговора о употреби права од стране носиоца права.

Кључне речи: Интернет провајдер, постојак обавештења, менаџмент дигиталних права, медији за дигитално складиштење, он-лине садржај, споразуми о лиценцирању права интелектуалне својине.

Уводне напомене

Права интелектуалне својине, а посебно ауторско и сродна права, не исцрпљују се куповином нити пак детенцијом материјализованих примерака дела, односно производа и услуга на тржишту. Конкретан примерак књиге, рачунарског програма, музичког CD-а, јесте роба у трговинском промету односно "средство доставе крајњем кориснику, односно конзументу",¹⁾ који не претпоставља нити представља титулара ауторског односно сродног права.

Генерално, ауторско право има временски ограничен статус апсолутног права,²⁾ које се у нашем Закону о ауторском и сродним правима,³⁾ у својој економској компоненти исцрпљује 70 година по смрти аутора (последњег коаутора), док је у својој моралној компоненти⁴⁾ трајно, непреносиво односно неодвојиво од личности оригиналног аутора, пословима *inter vivos* односно *mortis causa*. Временски ограничено трајање ових апсолутних права, уз сет законом предвиђених ограничења ауторског и сродних права, има улогу да помири интересе аутора/креатора, односно носиоца сродног права, и општег интереса и потребе друштва за културним креацијама и њиховој широј доступности, дистрибуцији и сл.

Ко су потенцијални нови инвеститори у пласману нематеријалних добара?

Телекомуникациони посредници⁵⁾

Провајдери мреже традиционално нису потпадали у ланац носиоца права односно бенефицијара интелектуалне својине. На својим почецима, они су углавном били даваоци кабловских услуга на основу којих су подаци односно базе података везане за телефонске информације (или друге комуникационе услуге) били пре-

1. *Mean Of Delivery*
2. *Erga Omnes*
3. "Службени лист СЦГ", бр. 61/04
4. *Droit d'Autour*, цивилни концепт правне технике
5. *Telecommunications Intermediaries*

ношени са једног места на друго. Напретком дигиталне технологије, провајдери интерактивних мрежа, ушли су у систем провајдера интернет услуга, у циљу добијања надокнада за своје услуге, везано за давање услуге приступа и коришћења садржаја својим корисницима.⁶⁾

Провајдери услуга на мрежи умногоме су били заинтересовани за утврђивање потенцијалне одговорности за повреде права на садржаје на мрежи коју они администрирају - имајући у виду да су традиционални носиоци телекомуникационих услуга били ослобођени од одговорности која се односи на емисију пиратског садржаја или порекла. У овом контексту, пиратска емисија подразумева како стављање на интернет сервер садржаја који представља повреду изворног ауторског дела тако и неовлашћеног стављања на сервер садржаја од стране лица која за исто коришћење немају дозволу оригинарног носиоца права.

Међутим, ради заштите пре свега велике материјалне инвестиција у дате услуге, национални правни режими С.А.Д. и ЕУ, прописују и предвиђају ограничену одговорности интернет сервис провајдера,⁷⁾ у случајевима када су исти обавештени о садржају који је предмет повреде права, и који потом прекидају или онемогућавају приступ истим садржајима на мрежи (*Notice and Take Down Procedures*).

Систем дигиталог управљања правима у аудио-визуелном сектору⁸⁾

Највећи светски носиоци права на дугометражним филмовима покренули су услуге емитовања филмова на захтев корисника интернет мреже⁹⁾ а дигитално управљање правима је витални део ове пословне стратегије и односа према потенцијалним корисницима.¹⁰⁾

Услуга дозвољава кориснику да плати за пријем садржаја својом кредитном картицом и да похрани садржај филма у свој хард диск (сваки филм је пропраћен D.R.M. технологијом, као што је она која постоји у програму *Microsoft's Windows Media Player*). Када се једном похрани у персонални рачунар, филм је у фактичком власништву корисника за период од 30 дана, а ако се фајл не користи у овом периоду, ово право истиче. Једном када се филмски фајл активира, одбројава се аутоматски период од 24 часа када филмски фајл постаје немогућ за даље гледање.¹¹⁾

6. Service on-demand

7. Limited Liability of ISP-Internet Service Providers

8. DRM Services for Audio-Visual

9. On-Demand Movie Services

10. 2002. године, лансиран је линк за филмове тзв. *MovieLink*, као заједнички подухват филмских студија *MGM, Paramount Pictures, Sony Pictures Entertainment, Universal Studios* и *Warner Bros. Studios*. Услуга је лансирана само за резиденте С.А.Д.

11. Unusable

Контекст националних економија

Фазе стварања једног оригиналног дела одвојена је и битно различита од његове потенцијалне експлоатације: производње (материјализације), дистрибуције, и конзумирања. Тржиште производа културе, јесте крајње специфично, има другачију маркетинг стратегију, различите медије дистрибуције садржаја, различит век експлоатације дела, и захтева различите степене инвестирања, другу публику, могућности приступа итд.

Са друге стране, тржишта рада у свету јесу у многоме инволвирана догађајима у сегменту ауторског и сродних права (нова техничка достигнућа у индустрији софтвера, хардвера, видео индустрије, филма, интернета, преноса итд.). Степен ризика и ниво финансирања пројеката често зависе од начина дистрибуирања једног готовог ауторског дела или готовог предмета сродног права (као што је нпр. емисија или база података) као што је нпр. филм у контексту фестивалске експлоатације, биоскопске експлоатације, кућног видеа, кабловске тв, емисионих предузећа). нпр. одлука емисионог предузећа да нови репертоар филма емитује када и репризе или да има своју оригиналну програмску продукцију.

Економска важност ауторскоправне и сродноправне заштите се састоји од компоненти:

- Награда креаторима и носиоцима ауторског и сродних права;
- Развијање локалне економије (легитимни правни послови и правне трансакције, плаћање такси и пореза);
- Промовисање и осигурање страних инвестиција;
- Промовисање трансфера и дисеминације технологије;
- Успостављање комерцијалне праксе;
- Интегрисање локалне економије са светским трговинским системом.¹²⁾

Културна важност:

- Стимулација стваралаштва и промоције националне културе;
- Јавни интерес за гајењем креативности;
- Владавина права.

Пиратство представља глобални проблем јер 5 до 7% укупне светске трговине представљају кривотворена и пиратска роба, производи и услуге. (Данас се путем Интернета емитује и чине копије око 350 000 - 400 000 играних филмова у пуном трајању. Земље у развоју чине готово једну трећину укупних нових корисника Интернета широм света.)

Доступни подаци указују да све земље света, развијене или у развоју, имају и имаће користи од јачања ауторскоправне заштите, практично локалне индустрије и њене пратеће структуре. Електронска трговина већ има значајан допринос за све земље, а трговина на интернету је од круцијалног значаја за осигурање нових

12. Улога индустрија ауторског и сродних права у ЕУ (подаци са 15 земаља чланица) (2001): 5,3% укупног домаћег производа, 5,2 милиона људи запослених у овој индустрији, 3,1% укупно запослених у Унији.

олакшица, али и потенцијално место опште злоупотребе садржаја па тиме и уложене инвестиције у исти садржај.

Утицај нових технологија:

- Нови видови коришћења стварају нове економске могућности;
- Дају изазов постојећим правним и економским системима везано за ван - граничну природу и брзину коришћења и емитовања где традиционални контролни механизми не могу бити ефикасни;
- Прихваћене културне и економске норме и стандарда воде новом степену глобалне повезаности;
- Утицај на културни идентитет земаља и појединаца;
- Утицај на систем ауторскоправне и сродноправне заштите појашњење постојећих права и увођење нових интерактивних права (са места и у време које појединац одабере), као и потреба за новим мерама технолошке заштите и др;
- Економски и културни значај ауторске заштите никада није био већи у контексту последњих технолошких иновација.¹³⁾

Развој Интернета за потребе електронске трговине¹⁴⁾

У 1986, прва компанија која је извршила своју економску операцију преко Интернета, била је компанија која се бави разменом поштанских марки, под називом "International Stamp Exchange." Сама електронска трговина одвила се преко "Electronic Commerce" телекс терминала и персоналних рачунара. Тек 1996. године настао је термин Е - Commerce.

Прва значајна технологија која је омогућавала сигурност и приватност финансијских трансакција путем Интернета, користећи технике енкриптовања била је *Secure Socket Layer protocol (SSL)*, развијен од стране компаније *Netscape Communication*.

DRM су најчешће издвојени у две функционалне области:

- Идентификација и опис права интелектуалне својине, права која се односе на дело и лица која су инволвирана у њихову креацију, администрацију и инвестицију (*Digital Rights Management*- дигитални идентификатори);
- (техничко) спровођење и рестрикције у коришћењу (*Digital Management Of Rights*- дигитално управљање правима).

13. Статистика Србије и Црне Горе за 2003. годину:

- на територији Србије било је регистровано 477 радио и 174 ТВ станице од којих су 150 ТВ локалног домета (подаци из 2003);
- укупно, са кабл оператерима у Србији је у једном тренутку било 1200 регистрованих преносника ТВ сигнала!
- само у једној полицијској заплени одузето је 750.000 музичких дискова који носе заштићени музички, ауторски садржај (*General Disc Technology*, 2002).

14. Е - Commerce

Access control system - омогућава да корисници приступе садржају, најчешће путем неке врсте приступа путем шифре. Али када се једном оствари приступ садржају даља заштита не постоји.

Сору protection system - одређен је да сигнализује и одреди могућност прављења копија, или серије копија везано за "usage information" или информације о коришћењу. Заштита се дакле односи на контролу коришћења садржаја, па самим тим и легитимних интереса ствараоца односно потецнијалних инвеститора.

Потпун систем управљања правима интелектуалне својине, покрива све информације о правима и електронско администрирање правима, понекад укључује и уговорне и личне информације, како би дао потпуну дата података о ланцу управљања правима.

Развој медија за дигитално похрањивање¹⁵⁾

Digital storage media - DSM представља било који медијум који омогућава похрањивање интелектуалне својине дигиталним средствима. Исто јесте још једно фундаментално технолошко средство, које је битно утицало на електронску трговину робом и услугама. Исто укључује и хард драјвове, оптичке медије (CD, DVD), и различите меморијске картице. DRM као средство за омогућавање приступа садржајима који су на мрежи (Online Content), и правна лица која у исте медијуме и технологију инвестирају, морају бити заштићени са аспекта правне норме, технолошког и аспекта слободне легалне трговине производима и услугама.

Нови пословни модели за доставу путем мреже¹⁶⁾

Развој Интернета, створио је значајне изазове сваком дистрибуционом моделу. На "несрећу" носилаца права, ови механизми омогућили су и корисницима да релативно лако дистрибуирају садржаје, било систематски или спорадично, али и небитно од тога да ли су исти дозвољени законом. Често се сматра да је DRM технологија један јединствен примерак софтвера, који може бити инсталиран и којим се путем садржај па самим тим и инвестиција у дати садржај, ефикасно штити на мрежи.

За нека предузећа и правна лица, коришћење и експлоатација ауторских дела, преноса, интерпретација, информација и другог, могу бити централни део њихових пословних активности (нпр. *Apple, Google, Microsoft*).

Да ли је потребна дозвола (лиценца за коришћење)?

Свако предузеће које користи дела заштићена на основу ауторског или сродних права, мора да поставити питање дозволе (претходне) за све облике коришћења. Генерално је правило да комерцијално коришћење и експлоатација ових пра-

15. Digital Storage Media

16. New Business Models for Networked Delivery

ва, захтева постојање лиценчног уговора или уговора о уступању од стране носиоца права (исто се простире у домену од коришћења музичког дела, тв медијске кампање, продаје и дистрибуције CD-а и DVD-а, коришћења софтверских програма, преноса и др.)

Да ли се ова права администрирају преко организација за колективно остваривање права, или од стране самог аутора, продуцента, директно и уговарају путем лиценчног уговора, пре него што се дело почне користити.¹⁷⁾

Да ли постоји организација за колективно остваривање права?

Колективне организације нуде корисницима централизован извор у којима се услови и околности висине накнада за коришћење договарају, и где се добија брза и промптна дозвола за коришћење.

Развијање система организација названих "*One Stop Shops*", којима се под једном капом уједињују колективне организације са могућности добијања брзе и једноставне ауторизације, сматра се посебно погодним у ери коришћења мултимедијалних дела која захтевају велики број разноликих ауторизација.

Да ли се слободно могу користити дела објављена на Интернету?

Општа заблуда јесте да дела која се објављују на Интернету, јесу у јавном домену (слободна за коришћење), и да могу бити широко коришћена од свих без дозволе носиоца права. Свако дело које ужива ауторскоправну заштиту или сродноправну заштиту, небитно од околности да ли су јавно објављена на материјалној или нематеријалној подлози, као што је интернет - подразумева облигацију тражења дозволе за коришћење дела пре отпочињања коришћења.

Такође, дозвола је потребна ако се предузеће инволвира у издавање или маркетингање ауторских дела, преноса, интерпретација, који постају доступни посредством Интернет веб страница. Ако је предузеће директно инволвирано у тзв. индустрије ауторског права "*Copyright Industries*," креирање, издавање, снимање, умножавање, дистрибуцију или продају дела заштићених ауторским правом или сродним правом, битно је утврдити да ли су ова права правилно вреднована, лиценцирана и спроведена. Публикације компанија, брошуре, веб странице, TV или новински огласи, маркетинг видео клипови, такође могу бити предмет ауторскоправне заштите.

Да ли постоји могућност депоновања ауторских дела и предмета сродних права?

Генерално је правило да је ауторска заштита аутоматска, и да не зависи од формалности (регистрације). У неким земљама, ипак постоји институт депоно-

17. У случају неких дела као што су софтверски пакети, производ се лиценцира приликом саме куповине – услови под којима се лиценца издаје обично се налазе у самом пакету, који се могу вратити ако корисник не пристане на услове коришћења овог пакета .

вања и регистрације дела, која може у доброј мери допринети и помоћи у споровима везаним за утврђивање ауторства на делу. Исти систем подразумева стицање обориве претпоставке да је депонент аутор дела које је предмет депоновања односно регистрације, а лице које истиче супротне претпоставке, дужно је да исте докаже. Систем регистрације односно депоновања, јесте факултативна могућност која не представља управни поступак нити статусно стицање својства титулара ауторског права.

Ко је носилац права?

Носилац права на делу је генерално оригинални стваралац дела односно аутор (коаутор) дела. Постоје, наравно одређени изузетци, тако да носиоци материјалних ауторских права могу бити и продуценти, односно послодавци у законом прецизно стипулисаним и одређеним случајевима.

Која су права у опцији?

Ексклузивна права, најчешће обухватају право на репродукцију (прављење копија дела), право на јавно извођење или емитовање, право на пренос, давање у закуп, и право на адаптацију оригиналног дела. Растући је број носиоца права чија се права дистрибуирају путем Интернета, а такође и која се штите од заобилажења технолошких мера заштите. Остаје напомена да ауторскоправна заштита као саставни елемент има морална права аутора, која укључују и право на истицање ауторства на делу, и право да се супротставе изменама дела које могу нарушити њихов углед и ауторску репутацију.

Како се успоставља међународна заштита дела?

Иста се остварује ако је земља држављанства односно пребивалишта аутора потписница међународних уговора и конвенција које администрира WIPO,¹⁸⁾ или члан С.Т.О.¹⁹⁾ и примењује обавезе по основу Споразума TRIPS,²⁰⁾ или ако је дело издато први пут или макар истовремено, у једној од горе наведених земаља, ауторско дело има заштиту на основу реципроцитета у великом броју земаља.

Ако горе наведено, није случај, могу постојати реципрочни уговори између земаља којима се исто право на заштиту обезбеђује (билатерални уговори).

Како се остварује лиценцирање дела?

Добра опција у остваривању лиценце на право коришћења дела од стране корисника, као што су емисиона предузећа, издавачи или други, јесте учлањење у колективну организацију. Колективне организације региструју коришћења дела у

18. Светска организација за интелектуалну својину, са седиштем у Женеви, Швајцарска

19. *World Trade Organization*

20. *TRIPS Agreement*

име стваралаца и овлашћене су у процесу преговарања о условима лиценцих уговора, и прикупљања накнада. У окружењима када нису доступне колективне организације, лиценци уговори се уговарају индивидуално са стицаоцем лиценце.

Лиценци уговори подразумевају могућност давања искључиве односно неискључиве лиценце права коришћења, са просторним, временским и предметним ограничењима. Опште место лиценчног уговора права интелектуалне својине је-сте да трајање лиценце за коришћење права не може бити дуже од рока трајања самог права предвиђеног неким од *lex specialis* прописа интелектуалне својине.

Како се остварују и спроводе права?

Уколико се детектује да неко користи заштићено дело без дозволе, права се могу остваривати административно и путем судског поступка (мере на граници за спречавање увоза пиратске робе и др.) Стручни савети агента или специјализованог адвоката (заступника) за права интелектуалне својине, Завод за интелектуалну својину, инспекцијски, царински органи играју круцијалну улогу кад год се открије да је дошло до повреде права. Нека дела као што је софтверски производ, фонограм, аудиовизуелно дело, пренос, може укључити и технолошке мере заштите (нпр. енкриптовање, системи за условљавање приступа делу) на који начин би се заштитили од нелиценцираних случајева коришћења садржаја.²¹⁾

21. ЈАПАН

Пиратска аудио и видео тржишта, а посебно пиратерија DVD формата дугометражних играних филмова америчке продукције, јапанских цртаних филмова и тв емисија. У Европи и Јапану, покренуто је 963 судских процеса по основу илегалне размене музике која ужива ауторскоправну заштиту (мрежа P2P. Наиме у 2004. години, преко 60% промета електронских фајлова извршено је на основу P2P систем.

Везано за процену способности да се тржиште и носиоци права заштите, у Азији је формирана група експерата - *Vision Group*.

РУСИЈА

Министарство културе дало је званичну информацију да је у 2004. години промет пиратских аудио издања износи 312 билиона америчких долара, и да у Русији постоји 38 илегалних фабрика за производњу илегалних аудио и видео носача.

ЕУ

Из званичних статистика Француске владе 3 800 људи а на нивоу ЕУ 200.000 људи годишње губи запослење као директну последицу од растуће пиратерије.

У Немачкој за борбу против пиратерије годишње се издваја 20 – 30 билиона еура а 70.000 радних места се не остварује.

САД

Кинески суд у Шангају, осудио је двојицу држављана САД на 2,5 година затвора за продају пиратских филмова путем интернета, и то преко 180.000 илегалних копија DVD, при чему су исти користили веб сајтове лоциране у САД и у Русији.

* извор је @TM Bulletin - 2005

Ms. Ljiljana Rudic-Dimic,LL.M
Head of the Copyright and Related Rights Department
Intellectual Property Office, Belgrade

INVESTMENT PROTECTION IN CREATING AND PLACING INTO CIRCULATION NON-MATERIAL GOODS (INTELLECTUAL PROPERTY)

Conclusions

Intellectual Property rights, especially copyright and related rights, are not exhausted by selling or detention of the materialized specimen of the protected works, and/or services in the trade channels.

Making of the original works is different phase from their potential exploitation by means of production, distribution and consuming. Market of the cultural goods, has its own specific merits, regarding the various medias for distribution of the content, various duration of the factual exploitation of the work, various grades in investing, different consumers (audience), etc. Piracy is the global problem having in mind that between 5 up to 7% of the world total trade, is consisted from the pirated of counterfeited goods, products and services.

Development of Internet, made substantial challenges to each and every distribution model. Not in favor for the right holders, these models made possible to users to distribute easily contents whether organized or in random manner, regardless if these means of delivery are permitted by the relevant law. It is often emphasizes that DRM technologies is one peace of software, which can be included in the very content of the protection, which makes it more certain that the substantial investment in the same content is more efficiently protected.

Enterprises who use works protected under the copyright and/or related rights laws, have to pose the question of the authorization (previous), for all the means of using. General rule is that commercial exploitation of these rights, makes the imperative the existence of the licensing agreement, given on behalf of the right holders.

Key words: *Internet Service Provider (ISP), Notice and Take Down Procedures, D.R.M. Digital Rights Management (DRM), Digital Storage Media, On line Content, Intellectual Property Licensing Agreements.*